

Kompyuterda ishlashni to'g'ri tashkil etish

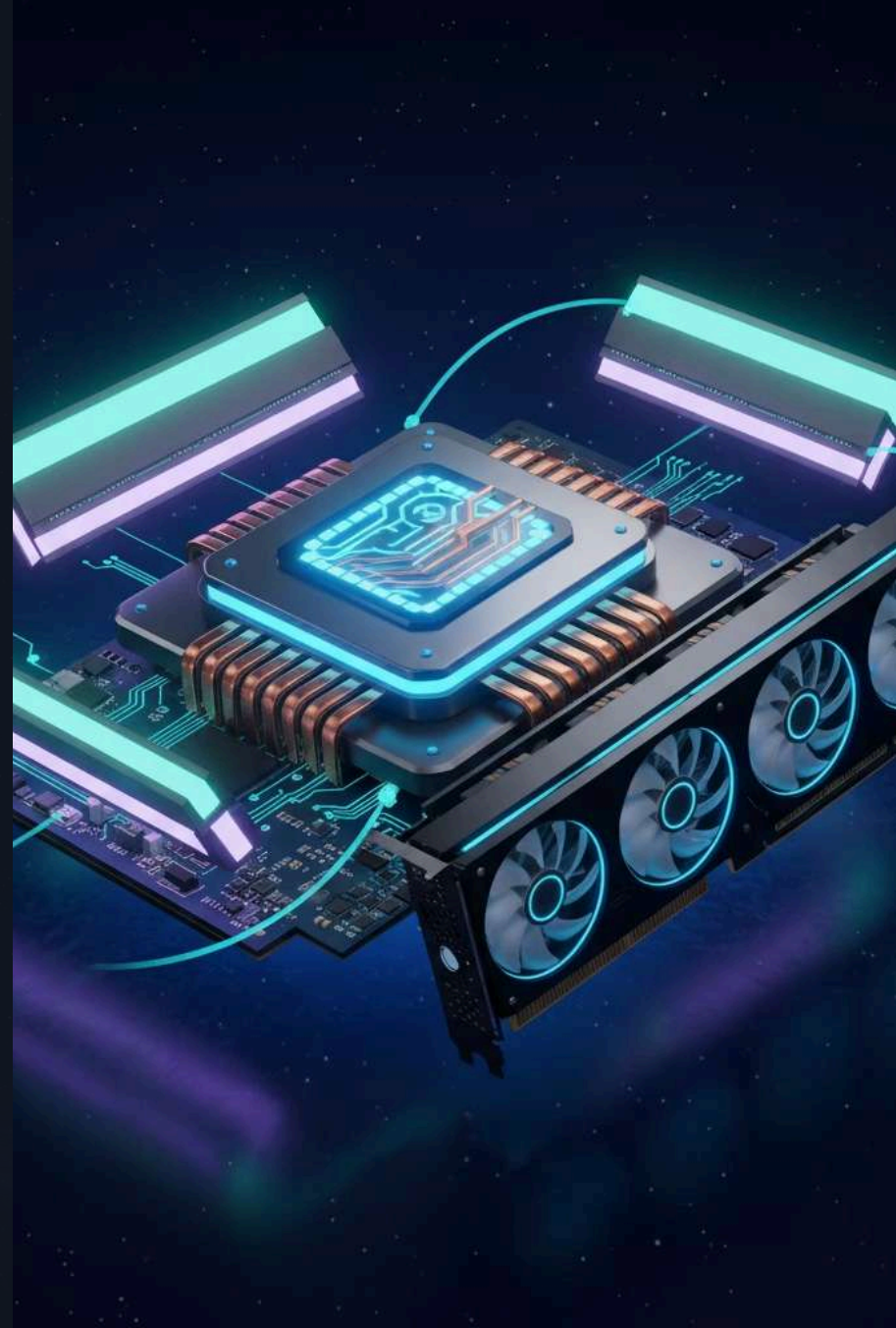
Zamonaviy dunyoda kompyuter bilan samarali ishlash ko'nikmalari har bir inson uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu taqdimotda siz kompyuterning asosiy qismlarini, to'g'ri ishlash usullarini va xavfsizlik choralari o'rganasiz.

1-bob

Kompyuterning asosiy qismlari bilan tanishuv

Kompyuter bir nechta muhim qismlardan tashkil topgan murakkab qurilmadir. Har bir qism o'ziga xos vazifani bajaradi va umumiy tizimning samarali ishlashini ta'minlaydi.

Sistema bloki nima?

Asosiy komponentlar

- Ona plata (Motherboard) – barcha qismlarni birlashtiruvchi asosiy plata
- Mikroprotsessori (CPU) – kompyuterning "miyasi", barcha hisoblashlarni bajaradi
- Operativ xotira (RAM) – tezkor ishlash uchun ma'lumotlarni vaqtincha saqlaydi

Saqlash va chiqarish

- Qattiq disk (HDD/SSD) – doimiy ma'lumotlar saqlash uchun
- Videokarta – grafik tasvirlarni qayta ishlaydi va monitorga uzatadi
- Quvvat bloki – barcha komponentlarga elektr energiyasini ta'minlaydi

Monitor va uning turlari

ENT monitorlar

Elektron nur trubkali monitorlar – eski texnologiya, katta va og'ir, lekin o'z davrida keng qo'llanilgan

LCD monitorlar

Suyuq kristalli display – zamonaviy, yupqa va energiya tejovchi ekranlar, yuqori sifatli tasvir beradi

Barcha monitorlar ranglarni **RGB (Qizil, Yashil, Ko'k)** asosida ko'rsatadi. Bu uchta asosiy rang milliardlab turli ranglarni yaratish imkonini beradi.

Klaviatura va sichqoncha: asosiy kiritish qurilmalari

Klaviatura vazifasi

Matn kiritish, buyruqlar berish va dasturlarni boshqarish uchun asosiy vosita. Turli xil tugmalar kombinatsiyasi orqali murakkab vazifalarni bajarish mumkin.

Sichqoncha imkoniyatlari

Ekrandagi kursorni harakatga keltirish, ob'ektlarni tanlash va drag-and-drop operatsiyalarini bajarish uchun ishlatiladi.

Qisqa klavishlar

Klaviatura kombinatsiyalari yordamida ish jarayonini sezilarli darajada tezlashtirish va samaradorlikni oshirish mumkin.

Qo'shimcha qurilmalar

Printer

Elektron hujjatlarni qog'ozga chop etish uchun. Lazer va струйли printerlari mavjud.

Skaner

Qog'ozdagi matn yoki rasmlarni raqamli formatga o'tkazish uchun ishlatiladi.

Mikrofon

Ovozli buyruqlar, audio yozish va video konferensiyalar uchun zarur qurilma.

Web-kamera

Video qo'ng'iroqlar, onlayn uchrashuvlar va video kontent yaratish uchun ishlatiladi.

 Barcha qurilmalarni ulashdan oldin kompyuter o'chirilgan bo'lishi va tegishli drayverlar o'rnatilganligi tekshirilishi kerak.

2-bob

Kompyuterning ishlash jarayoni

Kompyuter murakkab jarayonlar ketma-ketligini bajaradi. Ma'lumotlarni qabul qilishdan natija chiqarishgacha bo'lgan bosqichlarni tushunish muhim.

Kompyuter qanday ishlaydi?

Ma'lumot qabul qilish

Klaviatura, sichqoncha yoki boshqa qurilmalar orqali ma'lumot kiritiladi (Input)

Qayta ishlash

Markaziy protsessor (CPU) ma'lumotlarni qayta ishlaydi va zarur hisoblashlarni bajaradi

Natija chiqarish

Monitor, printer yoki boshqa qurilmalar orqali natija ko'rsatiladi (Output)

Bu jarayon soniyaning millionlab qismlarida amalga oshadi va foydalanuvchi uchun bir zumda sodir bo'lgandek tuyuladi.

Operatsion tizimning vazifasi

01

BIOS ishga tushishi

Kompyuter yoqilganda birinchi bo'lib BIOS (Basic Input/Output System) faollashadi va qurilmalarni tekshiradi

02

Boot jarayoni

BIOS operatsion tizimni qattiq diskdan topadi va xotiraga yuklaydi

03

OT ishga tushishi

Operatsion tizim (Windows, Linux, macOS) to'liq yuklangandan so'ng foydalanuvchi interfeysi tayyorlanadi

04

Dasturlar ishga tushirish

OT barcha dasturlar va xizmatlarni boshqaradi, resurslarni taqsimlaydi va foydalanuvchi bilan o'zaro aloqani ta'minlaydi

Fayllar va papkalar bilan ishlash

Fayl tizimi asoslari

Fayllar – kompyuterda saqlanadigan ma'lumotlar to'plami. Papkalar (direktoriyalar) esa fayllarni tartibli saqlash uchun ishlatiladi.

- Fayl yaratish: dasturda "Saqlash" yoki "Save" buyrug'ini ishlatish
- Fayl ochish: kerakli faylga ikki marta bosish yoki "Ochish" tugmasini bosish
- Fayl o'chirish: faylni tanlash va Delete tugmasini bosish
- Nusxa olish: Ctrl+C va Ctrl+V kombinatsiyalari

Fayl turlari

- .docx, .txt – matn hujjatlari
- .xlsx – jadval fayllari
- .jpg, .png – rasm formatlari
- .mp4, .avi – video fayllar
- .exe – dastur fayllari

3-bob

Kompyuterda samarali ishlash usullari

Samaradorlikni oshirish uchun to'g'ri yo'llar va usullarni bilish zarur. Ushbu bobda eng foydali amaliy maslahatlarni o'rganamiz.

Ish joyini toza va tartibli saqlash

1

Mantiqiy tashkil etish

Fayllarni mavzular, loyihalar yoki sana bo'yicha papkalarga ajratish. Har bir papkaga tushunarli nom berish.

2

Ish stoli tozaligi

Desktop-da faqat eng kerakli fayl va yorliqlarni saqlash. Ortiqcha narsalarni maxsus papkalarga ko'chirish.

3

Muntazam tozalash

Haftada bir marta keraksiz fayllarni o'chirish, papkalarni qayta ko'rib chiqish va tartibga solish.

Tartibli ish joyi – tartibli fikrlash va yuqori samaradorlikning kalitidir.

Qisqa klavishlardan foydalanish

Asosiy kombinatsiyalar

- **Ctrl+C** – nusxa olish (Copy)
- **Ctrl+V** – qo'yish (Paste)
- **Ctrl+X** – kesish (Cut)
- **Ctrl+Z** – bekor qilish (Undo)
- **Ctrl+Y** – qaytarish (Redo)
- **Ctrl+S** – saqlash (Save)

Qo'shimcha foydali klavishlar

- **Alt+Tab** – oynalar orasida o'tish
- **Ctrl+Alt+Del** – vazifalar boshqaruvchisi
- **Win+D** – desktopni ko'rsatish
- **Ctrl+F** – qidirish (Find)
- **F2** – nom o'zgartirish

📌 Qisqa klavishlarni o'rganish dastlab qiyin tuyulishi mumkin, lekin bir hafta mashq qilganingizdan so'ng ish tezligingiz 30-40% oshadi!

Dasturlarni to'g'ri o'rnatish va yangilash

1 Ishonchli manbalardan yuklash

Dasturlarni faqat rasmiy veb-saytlardan yoki tanikli platformalardan (Microsoft Store, Google Play) yuklab oling. Noma'lum saytlardan dastur o'rnatish xavfli.

2 O'rnatish jarayonini kuzatish

O'rnatish paytida barcha qadamlarni diqqat bilan o'qing. "Qo'shimcha dasturlar" yoki "reklama" o'rnatishga ruxsat bermaslik uchun tegishli belgilarni olib tashlang.

3 Muntazam yangilash

Dasturlarni muntazam yangilab turing. Yangilanishlar xavfsizlik teshiklarini yopadi va yangi funksiyalar qo'shadi.

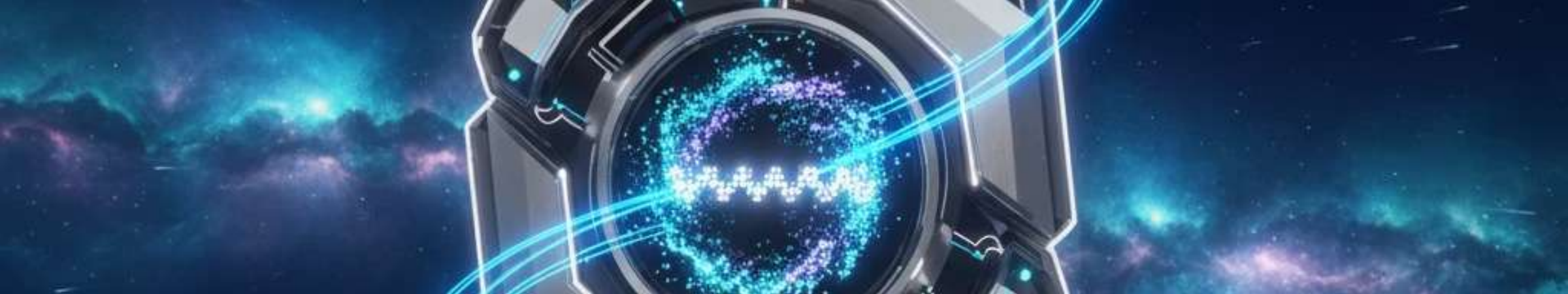

4-bob

Kompyuter xavfsizligi va muammolarni hal qilish

Raqamli xavfsizlik zamonaviy dunyoda juda muhim. Ma'lumotlaringizni himoya qilish va muammolarni tezda hal qilishni o'rganish har bir foydalanuvchi uchun zarur.

Parollar va foydalanuvchi hisoblari

Kuchli parol yaratish

- Kamida 12 belgidan iborat bo'lsin
- Katta va kichik harflar, raqamlar, maxsus belgilarni aralashtiring
- Oddiy so'zlar yoki tug'ilgan kunlardan foydalanmang
- Har bir hisob uchun alohida parol ishlatish

Parollarni boshqarish

- Parol menejerlaridan foydalaning (LastPass, 1Password)
- Ikki bosqichli autentifikatsiyani yoqing
- Parollarni hech qachon boshqalar bilan bo'lishmang
- 3-6 oyda bir marta parollarni yangilang

Eslatma: Kuchli parol – bu raqamli hayotingizni himoya qilishning birinchi va eng muhim qadamidir.

Viruslar va zararli dasturlardan himoya

Antivirus dasturlarini o'rnatish

Zamonaviy antivirus dasturi kompyuteringizni zararli dasturlardan himoya qilishning asosiy vositasidir.

- Windows Defender – Windows uchun o'rnatilgan himoya
- Avast, Kaspersky, Norton – mashhur antivirus dasturlari
- Antivirusni har doim yangilangan holatda ushlang
- Haftasiga bir marta to'liq tekshiruv o'tkazing

Ehtiyot choralar

- Noma'lum jonatuvchilardan kelgan elektron pochta ilovalarini ochmang
- Shubhali havolalarga bosmang
- Flash disk ulashdan oldin tekshiring
- Faqat rasmiy dasturlardan foydalaning

Kompyuterning sekinlashuvi va uni tezlashtirish

Keraksiz fayllarni tozalash

Disk Cleanup yoki CCleaner dasturlaridan foydalanib, vaqtinchalik fayllar, kesh va keraksiz ma'lumotlarni o'chiring.

Disk defragmentatsiyasi

HDD foydalanayotgan bo'lsangiz, muntazam ravishda diskni defragmentatsiya qiling. SSD uchun bu shart emas.

Operativ xotirani boshqarish

Task Manager-da ko'p xotira ishlatayotgan dasturlarni yoping. Kompyuter yoqilganda avtomatik ishga tushadigan dasturlarni kamaytiring.

Tizim yangilanishlarini o'rnatish

Operatsion tizim va drayverlarni muntazam yangilab turing – bu ishlash tezligini oshiradi va xavfsizlikni ta'minlaydi.

5-bob

Internet va tarmoqqa ulanish

Zamonaviy dunyoda internetga ulanish kundalik hayotning ajralmas qismidir. To'g'ri ulanish va xavfsiz foydalanish usullarini o'rganish muhim.

Internetga ulanish usullari

Wi-Fi ulanish

Simsiz ulanish – qulay va keng tarqalgan usul. Router orqali bir nechta qurilmalarni bitta tarmoqqa ulash mumkin. Parolni doimo maxfiy saqlang.

Router sozlamalariga kirish uchun brauzerga 192.168.1.1 yoki 192.168.0.1 manzilini kiriting. Standart login va parolni o'zgartirishni unutmang!

Kabel orqali ulanish

Ethernet kabeli orqali to'g'ridan-to'g'ri ulanish – barqaror va tezroq aloqa ta'minlaydi. O'yin o'ynash yoki katta fayllar yuklash uchun ideal.

Internet xavfsizligi

1

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish

Passport raqami, bank karta ma'lumotlari va boshqa maxfiy ma'lumotlarni shubhali saytlarda hech qachon kiritmang. HTTPS bilan boshlanadigan saytlardangina foydalaning.

2

Firibgarlik va scam

Phishing habarlariga e'tibor bering. "Siz yutib oldingiz" yoki "hisob bloklangan" kabi xabarlar ko'pincha firibgarlik. Banklar hech qachon email orqali parol so'ramaydi.

3

Xavfsiz tarmoqlar

Ochiq Wi-Fi tarmoqlarida bank operatsiyalarini amalga oshirmang. VPN (Virtual Private Network) ishlatish orqali aloqangizni shifrlang.

6-bob

Kompyuterda samarali ish muhitini yaratish

Muvaffaqiyatli ishlash uchun faqat texnik bilimlar emas, balki to'g'ri tashkil etilgan ish muhiti va vaqt boshqaruvi ham zarur.

Ish vaqti boshqaruvi

Vazifalarni rejalashtirish

Har kuni boshlashdan oldin vazifalar ro'yxatini tuzing:

1. Eng muhim 3 ta vazifani belgilang
2. Ularga vaqt chegarasi qo'ying
3. Prioritet tartibida bajaring
4. Bajarilgan ishlarni belgilang ✓

Eisenhower matritsasi:
vazifalarni muhimlik va shoshilinchlik bo'yicha 4 guruhga bo'ling.

Pomodoro texnikasi

Samarali ishlash uchun oddiy, ammo kuchli usul:

- 25 daqiqa to'xtovsiz ishlash
- 5 daqiqa tanaffus
- 4 pomodoro dan keyin 15-30 daqiqa uzilish

Bu usul konsentratsiyani oshiradi va charchashning oldini oladi.

Multitasking va oynalar bilan ishlash

1

Oynalarni tartibga solish

Win + ← yoki → tugmalari bilan oynalarni ekranning yarmiga joylashtiring. Ikki dastur bilan bir vaqtda ishlash uchun ideal.

2

Virtual desktoplar

Win+Tab orqali virtual desktoplar yaratish mumkin. Ish va shaxsiy vazifalarni ajratish uchun foydali.

3

Alt+Tab ustuvorlik

Ochiq dasturlar orasida tez o'tish uchun Alt+Tab kombinatsiyasini ishlating. Sichqonchadan ko'ra ancha tezroq.

Multitasking samarali bo'lishi uchun bir vaqtning o'zida 2-3 tadan ortiq vazifani bajarmaslik tavsiya etiladi.

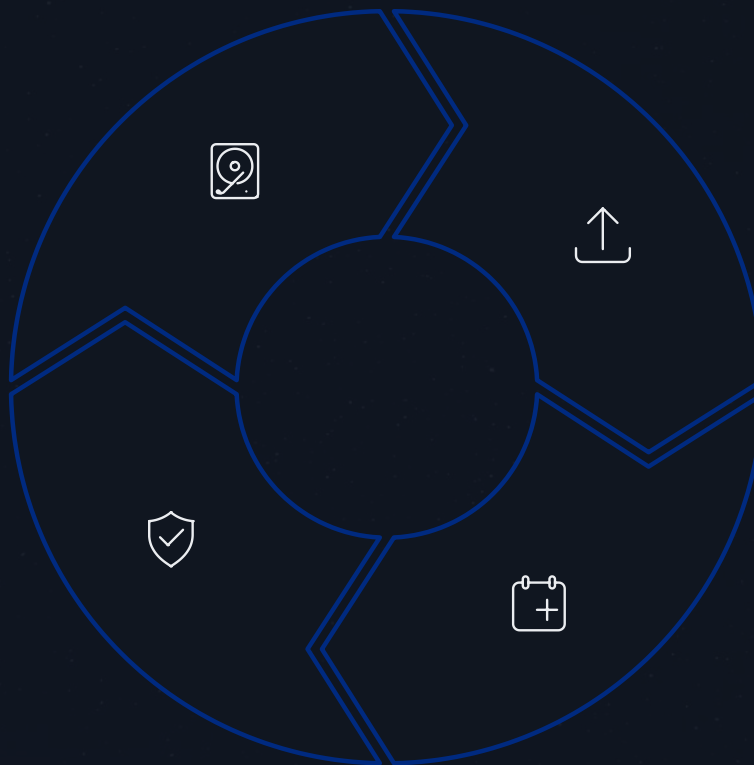
Zaxira nusxalarini yaratish

Mahalliy zaxira

Tashqi hard disk yoki flash diskda fayllar nusxasini saqlash

Tekshirish va tiklash

Vaqti-vaqti bilan zaxira nusxalarini tekshirish va kerak bo'lganda tiklashni sinash

Bulutli saqlash

Google Drive, OneDrive, Dropbox kabi xizmatlarga yuklash

Muntazam yangilash

Haftada bir marta yoki oyda bir marta zaxira nusxasini yangilash

📌 **3-2-1 qoidasi:** Muhim ma'lumotlarning 3 nusxasi bo'lsin: 2 tasi turli qurilmalarda, 1 tasi boshqa joyda (bulutda yoki ofisdan tashqarida).

7-bob

Kompyuterda ishlash uchun foydali dasturlar

To'g'ri dasturlarni tanlash ish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Eng muhim va foydali dasturlar bilan tanishamiz.

Ofis dasturlari (Word, Excel, PowerPoint)

Microsoft Word

Vazifasi: Matn hujjatlari yaratish va tahrirlash

- Hisobotlar, maqolalar yozish
- CV va ariza tayyorlash
- Formatlash va dizayn qo'shish
- Rasm va jadvallar qo'yish

Microsoft Excel

Vazifasi: Jadvallar va hisob-kitoblar

- Ma'lumotlarni tartibga solish
- Formulalar va hisoblashlar
- Grafik va diagrammalar yaratish
- Byudjet rejalashtirish

Microsoft PowerPoint

Vazifasi: Taqdimotlar tayyorlash

- Slaydlar yaratish va dizayn qilish
- Animatsiya va effektlar
- Nutq va prezentatsiyalar uchun
- Video va audio qo'shish

Bepul alternativalar: **Google Docs, Sheets, Slides** – onlayn ishlaydi va hamkorlikda ishlash imkonini beradi. **LibreOffice** – to'liq bepul ofis to'plami.

Grafik va multimedia dasturlari

Rasm tahrirlash

Adobe Photoshop – professional rasm tahrirlash uchun eng mashhur dastur.

GIMP – bepul va ochiq kodli alternativa, ko'plab imkoniyatlarga ega.

Paint.NET – oddiy ammo kuchli, yangi boshlovchilar uchun qulay.

Canva – onlayn grafik dizayn vositasi, tayyor shablonlar bilan.

Dastlab oddiy dasturlardan boshlang, keyin malaka oshgani sari murakkabroq vositalarga o'ting.

Video tahrirlash

Adobe Premiere Pro – professional video montaj uchun.

DaVinci Resolve – bepul, professional darajadagi imkoniyatlar.

Filmora – oddiy va intuitiv interfeys, yangi boshlovchilar uchun.

OpenShot – to'liq bepul va ochiq kodli video editor.

Internet brauzerlari va qo'shimchalar

Google Chrome

Eng mashhur brauzer, tez va kengaytirishlarga boy. Gmail va boshqa Google xizmatlari bilan yaxshi integratsiyalangan.

Mozilla Firefox

Maxfiylik va xavfsizlikka e'tibor beradi. Ochiq kodli va mukammal sozlash imkoniyatlari.

Microsoft Edge

Windows bilan birga keladi, tez va kam resurs sarflaydi. PDF o'qish va veb-sahifalarni kesish funksiyalari.

Foydali kengaytmalar (Extensions)

- **uBlock Origin** – reklamalarni bloklash
- **LastPass/Bitwarden** – parol menejeri
- **Grammarly** – matnni tekshirish (ingliz tili uchun)
- **Dark Reader** – barcha saytlar uchun tungi rejim

8-bob

Kompyuterda ishlashni yanada rivojlantirish

Texnologiyalar doimo rivojlanmoqda. Yangi bilimlarni o'rganish va malakani oshirish muhim yo'nalishdir.

Kompyuter savodxonligini oshirish uchun onlayn kurslar

O'zbek tilida platformalar

- **Ziyonet.uz** – turli sohalar bo'yicha bepul onlayn kurslar
- **ITSchool.uz** – dasturlash va IT yo'nalishlari
- **YouTube o'zbek kanallari** – ko'plab bepul video darsliklar

Xalqaro platformalar

- **Coursera** – dunyoning yetakchi universitetlaridan kurslar
- **edX** – bepul onlayn ta'lim platformasi
- **Udemy** – keng tanlov, ko'pincha chegirmali
- **Khan Academy** – to'liq bepul ta'lim resursi

Amaliy mashg'ulotlar va sertifikatlar

- **Google Digital Garage** – raqamli marketing va asoslar
- **Microsoft Learn** – Microsoft mahsulotlari bo'yicha
- **LinkedIn Learning** – professional malakalarni oshirish

Ko'pgina kurslar tugagach sertifikat beradi – bu CV-ga qo'shish uchun qimmatli hujjat!

Texnik yordam va qo'llab-quvvatlash

1 Dastlabki qadamlar

Muammo yuzaga kelganda birinchi navbatda kompyuterni qayta ishga tushiring va xatoni qayta tekshiring. Ko'p hollarda bu yechim beradi.

2 Onlayn qidiruv

Google-da xato xabarini yoki muammo tavsifini qidiring. Stack Overflow va Reddit-da ko'plab yechimlar mavjud.

3 Forumlar va jamiyatlar

O'zbek IT forumlari, Telegram gruppalar va Facebook guruhlarida yordam so'rang. Savol berishda muammoni batafsil tasvirlab bering.

4 Professional yordam

Agar muammo hal bo'lmasa, mahalliy IT xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalarga murojaat qiling. Kafolat mavjud bo'lsa, ishlab chiqaruvchiga murojaat qiling.

Zamonaviy texnologiyalar va yangiliklar

Sun'iy intellekt (AI)

ChatGPT, Midjourney kabi AI vositalari ish jarayonlarini inqilob qilmoqda. Matn yaratish, rasm chizish va muammolarni hal qilishda yordam beradi.

Kvant hisoblash

Kelajak texnologiyasi – oddiy kompyuterlardan milliardlab marta kuchliroq hisoblash quvvati.

VR va AR

Virtual va kengaytirilgan reallik ta'lim, o'yin va professional sohalarda qo'llanilmoqda.

Bulutli hisoblash

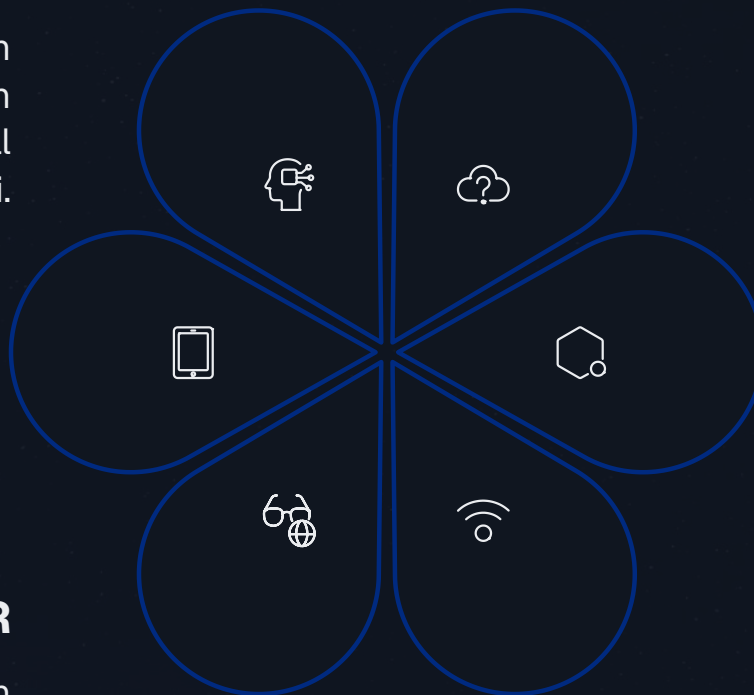
Ma'lumotlar va dasturlar internetda saqlanadi. Istalgan joydan, istalgan qurilmadan kirishingiz mumkin.

Blockchain va kriptovalyuta

Markazlashtirilmagan texnologiyalar moliyaviy operatsiyalar va ma'lumotlar xavfsizligini o'zgartirmoqda.

IoT (Internet of Things)

Aqlli uylar, wearable qurilmalar – barcha narsalar internetga ulangan dunyo.

Bu texnologiyalar kelgusi 5-10 yilda kompyuterda ishlashni tubdan o'zgartiradi. Yangiliklarga kuzatib borish va moslashish muhim!

To'g'ri tashkil etilgan ish muhiti – muvaffaqiyat kaliti

Samarali ishlash uchun nafaqat texnik bilimlar, balki to'g'ri yondoshuv va tashkilotchilik zarur.

Xulosa va tavsiyalar

Samaradorlikni oshirish

Kompyuterda ishlashni to'g'ri tashkil etish ish samaradorligini 40-50% ga oshiradi. Qisqa klavishlar, tartibli fayl tizimi va to'g'ri dasturlar – muvaffaqiyat asoslari.

Doimo o'rganish

Texnologiyalar tez rivojlanadi. Har doim yangi narsalarni o'rganishga ochiq bo'ling, kurslar o'ting va tajribangizni oshirib boring. Bilim – eng qimmatli investitsiya.

Xavfsizlikka e'tibor

Kuchli parollar, muntazam zaxira nusxalar va ehtiyotkorlik – raqamli hayotingizni himoya qilish uchun majburiy talablar.

Amaliy mashg'ulotlar uchun tayyor bo'ling!

Taqdimotda o'rgangan barcha usullarni amalda sinab ko'ring. Savollaringiz bo'lsa, so'rashdan tortinmang. Kompyuter savodxonligi – bu jarayon, natija emas. Har kuni biroz o'rganish katta yutuqlarga olib keladi.

Omad tilaymiz va muvaffaqiyatli ishlashingizni istaymiz! 🚀